

Małek, Janusz

"Johannes Dantiscus von Höfen - Ein Diplomat und Bischof zwischen Humanismus und Reformation (1485-1548)", Inge Brigitte Müller-Blessing, "Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands" Bd. 31/32 der ganzen Folge, 1967/1968, h. 92/93 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 2, 273-275

1969

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Inge Brigitte Müller-Blessing, *Johannes Dantiscus von Höfen — Ein Diplomat und Bischof zwischen Humanismus und Reformation (1485—1548)*, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands, Bd. 31/32 der ganzen Folge, Heft 92/93, 1967/1968, Münster 1968, ss. 59—238.

W 1959 r. autorka doktoryzowała się na uniwersytecie w Hamburgu u profesora Johansena na podstawie pracy stanowiącej biografię Dantyszka¹. I oto dopiero w 1968 r. studium to ukazało się drukiem. Już sam fakt, iż opracowanie to opublikowano z tak znacznym opóźnieniem, zaważył ujemnie na zawartości pracy. Co prawda autorka na wstępie zaznacza, iż swoją dysertację doktorską poprawiła, niemniej poprawki te są ledwie dostrzegalne.

Podstawa archiwalna pracy jest bardzo skromna i ogranicza się w zasadzie do tzw. kodeksu upsalskiego. Są to dwa tomy korespondencji Dantyszka, zwłaszcza z Hiszpanami. Autorka nie wykorzystwała olbrzymiej korespondencji Dantyszka w *Herzogliches Briefarchiv* z działu C 1, przechowywanego w zbiorach b. archiwum królewskiego w Getyndze, a więc dostępnych autorce. Być może, autorka jest zdania, że wystarczy tu praca E. Wermtera². Natomiast Autorka nie miała dostępu do dziesiątków czy nawet setek listów Dantyszka znajdujących się w Archiwum Diecezjalnym w Olsztynie (b. archiwum fromborskie)³ oraz w Bibliotece Czartoryskich w Krakowie. Należało wykorzystać również ostatnie tomy *Acta Tomiciana*, gdzie A. Wyczański i W. Urban znacznie obszerniej niż dotąd publikują korespondencję biskupa Dantyszka.

Do biografów Dantyszka należy zaliczyć L. Czaplickiego, F. Hiplera, J. Kolberga, A. Kurpiela i ostatnio M. Kamińskiego. Kolberg podobno ukończył swoją pracę i złożył w maszynopisie w archiwum fromborskim. Moje poszukiwania tego maszynopisu jak dotąd nie dały rezultatu.

Autorka nie wspomina natomiast o pracach prof. A. Kurpiela⁴ nad biografią Dantyszka, tymczasem Kurpiel zgromadził w czternastu tekach olbrzymi materiał do biografii Dantyszka. Są to głównie odpisy jego korespondencji oraz pierwsze rozdziały przygotowanego opracowania. Materiały te przechowywane są w Zakładzie Dokumentacji PAN w Krakowie. Bez wykorzystania tych wszystkich materiałów trudno przyjąć, że studium I. B. Blessing daje wyczerpującą, czy nawet tylko wystarczającą, biografię Dantyszka. Szkoda, że na końcu rozprawy nie podano

¹ I. B. Blessing, *Johannes Dantiscus, ein Westpreusse zwischen Humanismus und Reformation*, Hamburg 1958, Diss.

² E. M. Wermter, *Herzog Albrecht und die ermländischen Bischöfe*, Bonn 1954, Diss., druk: *Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde Ermlands*, 87, Osnabrück 1957.

³ Listy te są zmikrofilmowane, zob. B. Kumor, *Katalog mikrofilmów Ośrodka Archiwów, Bibliotek i Muzeów Kościelnych przy KUL*, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, t. 6, 1963, ss. 67—93, 87—88; t. 13, 1966, ss. 171—268.

⁴ Por. A. Kurpiel, *Sprawozdanie ze studiów w archiwach frauenburskim, gdańskim i królewickim*, Sprawozdanie z czynności i posiedzeń Akademii Umiejętności w Krakowie, t. 11, luty 1906, nr 2, ss. 10—12.

wykorzystanej literatury. W istocie jest to tylko roboczy zarys, który przyszłe badania będą musiały z pewnością w znacznej mierze przerobić i uściślić. Niemniej opublikowanie recenzowanej pracy w powyższej formie jest może nieco śmiałe, ale w każdym razie pozytywne.

Praca składa się z wstępu oraz sześciu rozdziałów. W rozdziale I interesująca jest sprawa nazwiska Dantyszka. Już dawniej obok innych wersji nazwisk biskupa Dantyszka T. Triller przyjęła także polskie brzmienie „Jan Dantyszek”. Blessing oponuje przeciw temu, gdyż nie znajduje tej formy w dokumentach i listach. Jest to wyłumaczalne, gdyż Dantyszek i jego współcześni posługiwali się łaciną, a jeszcze nie językiem polskim, stąd używali formy „Dantiscus”. Dantyszek pisał też po niemiecku. Współcześni Polacy mówili z pewnością nie „Dantiscus”, tylko po prostu „Dantyszek”. Mamy na to dowody, skoro współczesny Dantyszkowi kronikarz Marcin Bielski (1500?—†1575) w swojej kronice wydanej po raz pierwszy w 1551 r., a więc zaledwie trzy lata po śmierci Dantyszka, pisze w dwóch miejscach wyraźnie „Jan Dantyszek”, a również S. Sarnicki w swoich *Statutach* w wydaniu z 1594 r. używa formy „Dantyszek”⁵.

Rozdział II poświęcony jest przebiegowi studiów Dantyszka na uniwersytecie w Greifswaldzie i w Krakowie oraz pielgrzymce do Ziemi Świętej.

W rozdziale III autorka zanalizowała działalność Dantyszka jako polityka i dyplomaty. Błędnie przyjmuje, że Prusy Królewskie pozostawały z Polską tylko w unii personalnej (ss. 33—34). Dalej wyraża słuszny pogląd, iż Dantyszek rozpoczął swoją karierę polityczną od udziału w zjeździe wiedeńskim 1515 r., aby później przez długie lata być ambasadorem Polski u boku cesarza w Madrycie, i to pierwszym ambasadorem w historii dyplomacji polskiej. W rozdziale tym należało wykorzystać literaturę polską: monografię królowej Bony Władysława Pocięchy⁶, co ustrzegłoby autorkę na przykład przed wątpliwościami, czy Dantyszek został przyjęty przez króla angielskiego Henryka VIII (s. 67), lub też książkę A. Wyczańskiego o stosunkach polsko-francuskich w okresie 1515—1529⁷, gdzie uwypuklona jest działalność Dantyszka. Wreszcie należało wykorzystać ostatnią książkę H. de Vochta⁸ o stosunkach Dantyszka z jego niderlandzkimi przyjaciółmi.

Dantyszek należał do obozu prohabsburskiego, dlatego też znalazł się z czasem w nielasece Bony szukającej przymierza z Francją. Ostatnie lata swojej działalności jako poseł królewski spędził na sejmach Rzeszy broniąc przed jej banicją Prusy Książęce. Problematyka ta znajdzie oświetlenie w anonsowanej już książce A. Grassmanna⁹ o stosunkach prusko-habsburskich z księcia Albrechta.

Kolejny rozdział IV dotyczy stosunków Dantyszka z Marcinem Lutrem, D. Erazmem, Filipem Melanctonem i A. Valde. Autorka pominęła związki łączące Dantyszka z Ferdynandem Cortezem — zdobywcą Meksyku, chociaż miała do dyspozycji list Corteza do Dantyszka z 1531 r. znajdujący się w tzw. kodeksie uppsalskim.

⁵ Wiadomości tych udzielił mi doc. dr F. Peplowski, za co mu serdecznie dziękuję. W Toruniu miałem dostępne 3 wydanie *Kroniki M. Bielskiego z 1597 r.*, gdzie na s. 579 autor pisze wyraźnie „Jan Dantyszek, Biskup Warmiński”.

⁶ W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494—1557)*, t. 2, Poznań 1949, s. 219.

⁷ A. Wyczański, *Francja wobec państw jagiellońskich w latach 1515—1529*, Wrocław 1954.

⁸ *John Dantiscus and his Netherlandish friends... as revealed by their correspondence, 1522—1546*. Published from the original documents, ...Henry de Vocht Louvain 1961, Libr. Univ. Humanistica Lovaniensia, t. 16, ss. 467. Za informację o tej pracy pragnę serdecznie podziękować doc. dr. W. Urbanowi.

⁹ A. Grassmann, *Preussen und Habsburg im 16 Jahrhundert*, Studien zur Geschichte Preussens, Bd. 15, Berlin und Köln 1968 (w druku).

Ciekawe jest tu spostrzeżenie autorki, że Dantyszek przed śmiercią uporządkował swoją korespondencję, mógł więc przychylnie nowinkom religijnym usunąć.

Rozdział V poświęciła autorka działalności Dantyszka jako biskupa chełmińskiego w latach 1530—1538. W sporze z Kostką na sejmiku jesiennym 1533 r. Dantyszek wyraźnie podkreślił swoją polskość. Interesujące, że w 1540 r. proponował on, aby bogate zakony w Oliwie, Pelplinie i Kartuzach przeznaczyły nieco pieniędzy na szkołę w Chełmnie.

Wreszcie ostatni rozdział VI omawia działalność Dantyszka jako biskupa warmińskiego w latach 1538—1548. Okres ten znamionuje z jednej strony zwalczanie luteranizmu we własnej diecezji, z drugiej zaś kolaboracja polityczna z luterańskim księciem Albrechtem według zasady *cuius regio, eius religio*. Omówiono tu także związki Dantyszka z humanistami pruskimi W. Gnapheussem, J. Sabinusem, J. Poliandrem, E. Hessusem. Przyjaźń Dantyszka z księciem Albrechtem należy chyba wiązać z tym, że protegował on Dantyszka na tron biskupi na Warmii. Trzeba też podkreślić znaczną działalność Dantyszka dla rozwoju humanizmu na Warmii, wyrażającą się zwłaszcza w tworzeniu biblioteki lidzbarskiej, czy też w mecenacie literackim. Interesujące jest wreszcie naświetlenie stosunków Kopernika z Dantyskiem.

W końcu należy stwierdzić, iż zajmując się Dantyskiem, w pierw trzeba wykonać życiorys Dantyszka pióra W. Pocięchy¹⁰, a dopiero później rozprawę Müller-Blessing, gdyż jest ona napisana tylko w oparciu o część zachowanych źródeł.

Janusz Mailek

Janusz Jasiński, *Reformy agrarne na Warmii na początku XIX wieku*, Olsztyn 1967, ss. 271. Ośrodek Badań Naukowych im. W. Kętrzyńskiego. Rozprawy i Materiały nr 16.

Dzieje gospodarcze ziem polskich w XIX wieku budzą szczególne zainteresowanie historyków ze względu na istotne zmiany, jakie zachodziły wtedy w tej dziedzinie życia. Dotychczasowy, zmurszały już i hamujący postęp ustrój feudalny ustępował miejsca nowemu porządkowi, ustrojowi kapitalistycznemu. Zmiany nie następowały jednak automatycznie i łatwo; nowa rzeczywistość rodziła się powoli, wśród licznych walk społecznych i antagonizmów.

Kształtowanie się nowego ustroju społeczno-gospodarczego było szczególnie istotne w stosunku do wsi i rolnictwa. Zachodzące wtedy na wsi zmiany miały podstawowe znaczenie dla dalszego rozwoju społeczeństwa. Z tego też powodu historycy na zjawisko to zwrócili w ostatnich latach szczególną uwagę. Ukazało się w związku z tym wiele publikacji naukowych, poświęconych reformom rolnym na ziemiach polskich w XIX wieku i ich wpływom na dalszy rozwój kraju.

Omawiana tu publikacja Janusza Jasińskiego zasługuje na specjalną uwagę. Dotyczy ona bowiem terytorium dotychczas mało znanego, jeśli chodzi o jego rozwój gospodarczo-społeczny. Było ono także specyficzne pod wieloma względami, przede wszystkim z powodu wyjątkowo dużej liczby majątków należących do króla (fiskusa), a tym samym z przewagą chłopów królewskich nad szlacheckimi.

¹⁰ W. Pocięcha, *Dantyszek Jan*, Polski słownik biograficzny, t. 4, Kraków 1938, ss. 424—430.